

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
8. Сугрובה Ю. Ю. Антропологічний підхід до осмислення творчості в культурі Відродження / Ю. Ю. Сугрובה // Київське музикознавство. – 2011. – № 36. – С. 178-184.
9. Трипольская Т. А. Эмотивно-оценочная лексика в антропоцентрическом аспекте : автореф. дис. д.ф.н. / Т. А. Трипольская. – СПб., 1999.
10. Ужченко Д. В. Фразеосемантичне поле «пияцтво» в українських східнословобожанських говірках / В. Д. Ужченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации. – 2009. – Т. 22 (61), № 4 (2). – 325 с.

Жижченко Л.

УДК 821.161.2-31.09«19»

МОДЕРНА ПРОЗА В ДОРОБКУ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ (НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ «ЧЕРЕЗ КЛАДКУ»)

***Анотація.** У статті розглядаються особливості жанру повісті в модерній прозі О.Кобилянської. Досліджується новаторство художньої структури тексту. Увагу зосереджено на характеристиці сюжету, композиції, типі оповідача, міфопоетиці. Модерне компонування змісту твору визначається тим, що сюжетна подієвість поступила місцем спогляданню героїв за власною чуттєвістю, рефлексіями, роздумами, діалогами персонажів. Новаторство письменниці полягає в тому, що повістеву тканину тексту «Через кладку» творить наратор-чоловік, який називає себе «мужиком-інтелігентом». Через рецепцію головного героя-оповідача читач «бачить» любовний роман, сцени в сюжеті, інших персонажів тощо. Саме наратор-чоловік висловлює міркування про модерність, аристократизм, традиційність, емансипацію, шлюб.*

***Ключові слова:** сюжет, невербальна комунікація, наратор, метафора.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются особенности жанра повести в современной прозе О.Кобилянской. Исследуется новаторство художественной структуры текста. Внимание сосредоточено на характеристике сюжета, композиции, типе рассказчика, мифопоэтике. Современное компонование содержания произведения определяется тем, что сюжетное действие уступает место созерцанию героев над собственной чувственностью, рефлексиями, размышлениями, диалогами персонажей. Новаторство писательницы состоит в том, что повествовательную ткань текста «Через кладку» творит наратор-мужчина, который называет себя «мужиком-интеллигентом». Через рецепцию главного героя-повествователя читатель «видит» любовный роман, сцены в сюжете, других персонажей. Именно наратор-мужчина высказывает размышления о модерности, аристократизме, традиционности, эмансипации, браке.*

***Ключевые слова:** сюжет, невербальная коммуникация, наратор, метафора*

***Summary.** The article deals with the peculiarities of the genre of novella in O. Kobylianska's modern prose. The innovation of the artistic structure of the text is studied. Special attention is paid to the characteristics of the plot, composition, the story-teller's type, poetic mythology. The heroes' observation of their own sensuality, reflections, considerations, the characters' dialogues prevail over the modern composition of the contents. The author's innovation lies in the fact that the narration of the story "Over a Gangway" is done by a man who calls himself "an intellectual lout". The reader sees the love story, the scenes, the characters through the story-teller's reception. It is the narrator who expresses the thoughts about modernism, aristocratism, traditionalism, emancipation, marriage.*

The key metaphor of the text is a net – an image which allows to combine all the psychological aspects of the story as a whole. There observed a similarity among Bogdan and a spider. In mythology a spider is a symbol of the world centre and its founder; it creates the world according to the laws determined by men. In psychoanalysis a spider sitting in the centre of the net is a symbol of egocentrism and narcissism.

Bogdan (a spider) is the centre of the story, finally its net covers everything. He seems to take ManyaObrynska to a logical ending (marriage), breaking down everything unnecessary. It is symbolic that Bogdan is the founder of a new family, the successor on the foundation of a traditional Ukrainian family.

***Key words:** plot, non-verbal communication, narrator, metaphor.*

До вивчення творчості О.Кобилянської вчені звертаються вже понад сто років. До останніх досліджень належать праці Ф.Погребенника, Ю.Кузнєцова, С.Павличко, Т.Гундорової, Р.Чопика, М.Павлишина та ін. Ці вчені порушують питання проєблематики, фемінізму, психологізму, впливу ідей Ніцше на творчість письменниці тощо. Проте **актуальним** залишається вивчення жанру повісті у доробку авторки.

Мета статті – дослідження жанру повісті у модерній прозі О.Кобилянської.

Завдання – проаналізувати сюжетно-композиційну структуру повісті, особливості вербальної та невербальної комунікації та метафору твору.

Жанр як естетична категорія характеризує особливості художньої структури твору, зумовлені природою зображення явищ дійсності. Жанрова специфіка твору є невіддільною від його сюжетно - композиційної парадигми. Сюжет і композиція як складові поетики літературного твору, його внутрішні жанрові чинники, є важливими засобами організації художнього тексту. Літературною критикою О. Кобилянська визнана як автор модерної прози. Жанрово-композиційне рішення повісті «Через кладку» – яскравий тому приклад. Характерна ознака повісті, яка увиразнює суб'єктивізм нарації, – властивий їй

автобіографізм. Цілком вірогідно, що в цьому творі О. Кобилянська через стосунки персонажів відтворює власну модель комунікації. Персонажі повісті дещо нагадують близьких до письменниці людей. Наприклад, характерологічні риси О. Маковея частково було втілено в образі Богдана Олеса, образ Нестора Обринського нагадує брата письменниці Володимира, панство Маріанів – кімполунзьких знайомих О. Кобилянської та ін. Як і в низці своїх попередніх повістей («Людина», «Царівна», «Нюба»), у повісті «Через кладку» О. Кобилянська продовжила дослідження проблем духовного самовизначення особистості, «різьблення» характеру, особливості вияву аристократизму, мужицтва, патріархальності, сутності взаєморозуміння між чоловіком та жінкою тощо.

Основу сюжету повісті складає конфлікт, точніше «любовний поєдинок» між Манею Обринською та Богданом Олесем. Новаторство моделювання сюжету полягає в тому, що подієво-перипетійна площина повісті поступилася місцем спогляданню героїв над власною чуттєвістю, рефлексіями, роздумами, діалогами персонажів. Можливо, саме це спричинило свого часу неоднозначні оцінки повісті літературною критикою. Повість «Через кладку» тлумачили як «істинно культурну творчість, що йде по щаблях за синтезом вищого типу людини» (М. Сріблянський), як «найслабший твір авторки» (В. Сімович). М. Мочульський навіть трактував образ головного героя Богдана Олеса як своєрідну варіацію українського Обломова.

Л. Бахаєва, досліджуючи природу сюжету, звернула увагу на роман І. Гончарова «Обломов» і зауважила, що безподійність твору відомого російського письменника пояснюється не лише бездіяльністю Обломова, а й авторським задумом – змоделювати лише внутрішнє життя героя, яке особливо доступне для вивчення в спокійні хвилини, коли людина, яка являє собою предмет нашого спостереження, полишена на саму себе, не залежить від зовнішніх подій, збігу обставин. У такі хвилини зріє задушевна думка, відбувається обміркування й оцінка власних вчинків, власної особистості. Ці таємничі хвилини особливо дорогі для художника, цікаві для освіченого спостерігача» [1, с. 41]. Сказане вище, вочевидь, можемо віднести й до О. Кобилянської. Для творчого задуму письменниці потрібна була саме така сюжетна основа-подієва конструкція. Тим більше, що художній принцип «назад до душі» письменниці визнала як основоположний у своїй творчості. У силу художнього задуму, О. Кобилянська, як і свого часу І. Гончаров, надала героям можливість споглядати життя, заглиблюватися та «вслухатися» у свій внутрішній світ, щоб саме в такий спосіб познайомити читача з героями. Т. Гундорова за жанром визначає твір як «особливий різновид «міщанської» повісті, який Кобилянська активно впроваджувала в українську літературу. Це переважно оповідь про міське життя дрібних урядовців, радників, священників, жінок, плетиво настроїв, зустрічей, думок» [2, с.163].

Сюжет повісті має камерний характер. У творі власне два головних герої – Богдан Олесю та Маня Обринська, навколо яких структурується весь сюжетно-композиційний матеріал повісті. Головна сюжетна лінія – «історія кохання» Богдана Олеса та Мані Обринської. Друга – Нестора Обринського та Наталі Ливенко. Ця сюжетна лінія не має самостійного звучання й органічно вплетена в основну.

У сюжетній акції почуття героїв розвиваються (якщо можна взагалі говорити про розвиток почуттів) повільно. Один із персонажів твору – доктор Роттер, приятель Богдана, не розуміє, чому любов героя «стоїть мовчки». «Я лиш дивуюся, – говорить він, – що твоя любов годна «стояти» <...>. Повинна, або зростати, або інші форми перебирати, між тим, коли ти і вона видається мені пасивними» [4, с. 344]. Проте почуття героїв увиразнюють зустрічі. Залишаючись наодинці, вони ведуть диспути, слухають музику, грають у шахи, спостерігають за природою, мовчать. Інколи Маня буває за роботою (в'яже, доглядає квіти, читає тощо). Але, де б не зустрічалися герої, (місцем дії в повісті є дім, сад, город, зільник, міський парк, кладка, ліс, театр, вулиця) обстановка стає інтимною. Це досягається завдяки вишукано дібраному художньому інструментарію: квіти (білі рожі, гвоздики, орхідеї, лілії), вікно, невеличкий стільчик, крісло. Богдан досить часто дарує Мані квіти (умовний знак виявлення почуттів).

У виявах своїх почуттів герої здебільшого стримані, вочевидь, через власну амбітність та ввічливість. Сучасний дослідник літературного процесу початку ХХ століття Р. Чопик твердив, що характеротворення в повісті «Через кладку» полягає в принципово новій методі «вирізьблювання» як у сенсі «поступування» героїв, так і в сенсі методологічної засади письменниці – цілком нового духу її естетики. «Вирізьблювання» тут не односпрямований на себе (Наталка), чи то партнера (Зоня), акт, а взаємодія: «Взаємо» – тому, що зусилля докладатимуться з обох боків; дія – тому, що вони не обмежуються деклараціями й закличками, а демонструватимуться вчинками» [7, с. 89].

Наголосимо, що взаємодія героїв справді відбувається, але основна площина її вираження – не зовнішня сюжетна акція, а різні аспекти невербальної комунікації. Авторка актуалізує кінетично-мімітичну природу людини в зображенні почуттів своїх героїв. Жести, міміка, рухи тіла, якості голосу (тональність, темп, паузи) різні вкраплення в мовлення (плач, усмішка тощо) контакт очей, відстань під час спілкування – усе стає предметом пильної авторської уваги. Так, О. Кобилянська фіксує увагу на очах. Очі, як відомо, виражають почуття людини, а споглядання та придивляння – взаємну симпатію. «Стрівшись з моїм поглядом, – нотує Богдан Олесю, – її очі мов побільшилися, мов не довіряли собі, заблистіли радістю і сховалися» [4, с. 102].; «ми ... бачилися, а радше сказати, собі в очі поглянули»; «були її очі в тій хвилі широко отворені і потонули на хвилину в моїх» [4, с. 108]. Поряд із «мовою очей» є ще один лейтмотив – рука, простягнута до іншого: «вона не обізвалася. Зараз вмісто того поглянула на мене великим допитливим поглядом, і вкладаючи обі свої руки в мої ... усміхнулася»; «вклала вона свою руку в мою долоню»; «мовчки подякувала йому щирим стисненням руки»; «я притиснув мовчки її дрібну руку» [4, с. 201]. Автор вказує на відстань під час спілкування, акцентуючи цим процес постійного емоційного зближення героїв. Під час спілкування відстань між героями весь час зменшується, а то й зовсім зникає: «Я приступив до неї

цілком близько»; «склонився до неї»; «я ненадумуючись взяв крісло і сів коло неї». Отже, просторова основа в повісті набуває психологічного навантаження.

Викладова манера твору – новаторська (щоденник). Повістеву тканину тексту «Через кладку» творить наратор-чоловік, який називає себе «мужиком»-інтелігентом. Саме «оком» Богдана Олеся читач «бачить» любовний роман, сцени в сюжеті, інших персонажів тощо. Нараторові-чоловіку О. Кобилянська доручає донести до читача інше слово про модернізм, аристократизм, традиційність, емансипацію, шлюб та ін.

Богдан Олесь починає вести щоденник у переломний момент свого життя, коли вперше стикається з відчуттям самотності й старіння, хоч має в собі сили й бажання розпочати нове життя: «Мене змучило, не вдоволило ще (з винятком поодиноких хвилин) моє дотеперішнє життя. Обдерло зі всіх надій, зі всіх мрій, скарбів моїх, – те, що лишилося ще в мені, жадне лише спокою, гармонії й поезії. Чи повірив би хто мені, що я не такий вже молодий мужчина, тверезий у своїм заводі, бажаю ще поезії від життя» [4, с.9].

У повісті «Царівна» наратором є Наталка Веркович. Цілком зрозуміло, що героїня озвучує позицію автора, власне виступає рупором ідеї та поглядів самої О. Кобилянської. У повісті «Через кладку» наратор – чоловік. Крізь призму чоловічої свідомості та власного життєвого досвіду він виголошує власні роздуми щодо фемінізму, модернізму, націоналізму та ін. Емансипацію Богдан вважає небезпечною, а жінок, перейнятих модерністичним духом, як таких, що спокою в дім не принесуть. Його «домівство» навіть на волосок не може бути порушене ні модернізмом, ні будь-яким елементом самостійності жінки. Майбутню дружину він планує утримувати своєю власною працею, усім обдаровувати, мріє про таку дівчину, котра б за його турботу про неї, нагороджувала Богдана своєю добротою, любов'ю, чеснотою. Він – прихильник жінок із лагідною біблійною вдачею. Жіночі істоти з чоловічими рисами в уяві героя асоціюються з жінкою, яка з прапором у руках закликає до бою. Отже, у цій повісті, на відміну від повісті «Царівна», виголошується зовсім інша думка щодо порушених у попередніх творах проблем. Логічно постає запитання: чию думку на «питання жіночі» висловлює наратор Богдан Олесь: чи власну, чоловічу, чи думку самої О. Кобилянської. Будь-який текст твору містить у собі позицію наратора, яка так чи так співвідноситься з авторською. Чому О. Кобилянська змінює (якщо справді змінює) думку щодо емансипації, модернізму, традиційності? Навряд чи однозначно можна визначити, якою є позиція самої письменниці. Можливо, думки, висловлені наратором, автор не розділяє. Устами Богдана Олеся О. Кобилянська виголошує цілком усталені погляди щодо жіночих питань представників тогочасного буковинського суспільства, як жінок, так і чоловіків. Можливо, письменниця на час написання повісті «Через кладку», переосмислила свої підходи щодо «питань жіночих», бо в повісті автор явно не схвалює ні фемінізм, ні модернізм. Більше того, головна героїня Маня Обринська, яка в юні роки мала намір «погордити чоловічою ласкою», дівочу долю завершує шлюбом на старосвітський лад: «Пошлюбної подорожі, – говорить Богдан Олесь, – ми не робили, як усі сподівалися. Вона не хотіла, а я не натискав. Наша хата така гарна, сам ти такий добрий, і нащо нам усе те мінати саме тепер... на готелі, плачені місця й т.ін. Вона сиділа, я коло неї, і я обняв її рукою за стан» [4, с. 291]. Цілком вірогідно, що власний досвід спілкування з чоловіками, зокрема з О. Маковесем, привів О. Кобилянську до думки, що жіноча активність та намагання залишити за собою право зробити доленосний вибір у стосунках двох не завжди знаходять розуміння з боку чоловіка. Як відомо із листів О. Кобилянської, письменниця перша запропонувала О. Маковою жити під одним дахом у будинку своїх батьків, навіть не взявши шлюб. Цієї пропозиції він не прийняв.

Отже, можна лише робити припущення про те, чому порівняно з «Царівною», у повісті «Через кладку» автор переосмислює проблему фемінізму й свою героїню робить пасивно-відстороненою. Як засвідчив текст твору, Маня Обринська здебільшого є втіленням образу патріархальної жінки.

Особливістю модерної поетики повісті є властивий їй метафоризм. Т. Гундорова з цього приводу зазначала, що ключовою метафорою тексту є павутина – образ, що дозволяє об'єднати в єдине ціле всі психологічні аспекти повісті [2, с.164]. Наприклад, Богдан Олесь стверджує: «Нестор – він мов павутинку якусь тче невидимо між нами невидимою рукою, і нам треба дуже обережно обходитися з нею, щоб не роздерлася між нами» [4, с.134]. Так, Нестор, уподібнюючись павучку, плете нитку порозуміння між Манею та Богданом.

Проте павутиноплетіння властиве не лише Несторові. Сюжетну нитку плете й Богдан Олесь. Розповідне плетиво зрештою матеріалізується в житті. Власне в повісті простежується подібність Богдана Олеся з павуком. У міфології «павук» – символ центру світу, його засновник. У психоаналізі павук, який нерухомо сидить у центрі своєї павутини, втілює символ егоцентризму й нарцисизму [3, с.302]. Ця характеристика досить влучно визначає сутність та внутрішні настанови Богдана Олеся.

Егоцентризм передбачає й самозосередження, пов'язане з безперервною кропіткою працею. Павук із його вічним плетінням сітки символізує й діалектику, тобто безперервне чергування сил, від яких залежить стабільність світу. Така стабільність асоціюється з укладанням певних довговічних союзів, прикладом яких є шлюб. Богдан Олесь (павук) – центр повісті, зрештою його «сіті» охоплюють усе. Він ніби планомірно веде Маню Обринську до фіналу (шлюбу), відсіюючи те, що є непотрібним і зайвим. Показово, що Нестор помирає саме тоді, коли герої готуються до весілля. Нестор-павучок виконав у творі свою функцію – поєднав героїв і його сюжетна лінія завершена. Натомість Богдан Олесь – засновник нової родини, продовжувач роду на підвалинах традиційної української сім'ї.

Повість «Через кладку», як і вся творчість О. Кобилянської загалом, є яскравим свідченням того, що новаторські художні пошуки здійснювалися автором на шляхах нового наближення до стихії народного життя, осягнення першооснов національної культури.

Отже, безсюжетність повісті « Через кладку » мотивована її ідейно-художніми завданнями, зокрема, намірами письменниці зобразити гендерну психологію чоловіка, спробу авторки розкрити чоловічий ракурс на призначення жінки та її екзистенційну сутність.

Джерела та література:

1. Бахаєва Л. Поняття сюжету в радянському літературознавстві / Л. Бахаєва // Радянське літературознавство. – 1972. – № 9. – С. 36–46.
2. Гундорова Т. І. Неоромантичні тенденції О. Кобилянської / Т. І. Гундорова // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 32–43.
3. Жюльєн Надя. Словарь символов / Надя Жюльєн. – Челябинск : Урал ЛТД, 1999. – 500 с.
4. Кобилянська О. Ю. Через кладку // Твори: у 3 т. / О. Ю. Кобилянська – К. : ДВХЛ, 1956. – Т. 3. – С. 7–293.
5. Павлишин Марко. Ольга Кобилянська : прочитання / Марко Павлишин. – К. : Акта, 2008. – 357 с.
6. Словник символів / [Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін.]. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.
7. Чопик Р. Переступний вік : Українське письменство на зламі ХІХ – ХХ ст. / Р. Чопик – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 196 с.

Даценко Ю.В.

УДК 821.112

ЛИНГВОПОЭТИКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ Ф. ГРИЛЬПАРЦЕРА В ТРАГЕДИИ «ЗОЛОТОЕ РУНО»

Аннотация. В данной статье исследуется лингвопоэтика мифологических комплексов Ф.Грильпарцера в трагедии «Золотое руно». Выявлены разные типы и формы мифологизма, характерные для творчества Ф.Грильпарцера. Трагедия Ф. Грильпарцера рассмотрена в аспекте проблемы традиции и новаторства в литературе.

Ключевые слова: миф, трилогия, античность, трансцендентный, архаический

Анотация. У даній статті досліджується лінгвопоетика міфологічних комплексів Ф.Грильпарцера в трагедії «Золоте руно». Своєрідність міфологізму Ф.Грильпарцера визначається оригінальною розробкою міфологічних мотивів. Трагедія Ф.Грильпарцера розглянуто в аспекті проблеми традиції та новаторства в літературі.

Ключові слова: міф, трилогія, античність, трансцендентний, архаїчний

Summary. In this article is researched the lingvopoetic of mythological structures by Grillparzer in his tragedy «Gold fleece» Uniqueness of F.Grillparzer's mythology are defined due to specific design of mythological motive. The problem of tradition and innovation in the context of literary process is considered on the F.Grillparzer's tragedy. The work of Austrian writer F.Grillparzer is examined through the prism and mythologism mythpoetics. Various types and forms mythological characteristic of F.Grillparzer's creativity were found in this research. Semantics and mechanisms of mythpoetic structures were defined in the work of the writer. The mythological role as the dominant individual style of the writer, features and techniques mythpoetic, specific mythology of the writer are shown. Uniqueness of F.Grillparzer's mythology are defined due to specific design of mythological motives, themes, images and symbols; author updating sources in accordance with the spirit of epoch; creating copyright myths. The interaction of romantic and realistic tendencies are considered on the F. Grillparzer's creativity.

Key word: myth, trilogy, antiquity, transcendent, archaic

Трилогія «Золотое руно» отличается от других драматических произведений Ф. Грильпарцера большим количеством обращений к античной мифологии, которые имеют системный характер, что позволяет говорить о мифологических комплексах произведения. Выделяются три образно-мотивных комплекса, имеющих различное оформление и функции, но направленно придающих трилогии мифологическое звучание: архаический природный мир мифа, классический древнегреческий мифомир, мир магических сил и предсказаний.

Архаический мифологический мир представлен образами древней Колхиды – мрачной земли («дикая местность, скалы да деревья») и ее жителей, которыми правит царь Айэт. Народ охотников, колхи – люди природы, они заботятся только о материальных благах, дающих им возможность выжить. Их система ценностей ограничивается простой дихотомией полезного и вредного, на которой построены правила их природной жизни. У них есть свой бог – Перонто, которому они приносят жертвы и который регулирует их социальную жизнь. Драматург описывает в ремарке статую бога в натуралистическом плане: «На возвышении воздвигнут алтарь из голых камней, на коем высится стоящая колоссальная фигура нагого, бородатого мужа, десницею сжимающего жезл, а на плечах – руно овна» (*Am Gestade desselben ein Altar, von unbehauenen Steinen zusammengefügt, auf dem die kolossale Bildsäule eines nackten, bärtigen Mannes steht, der in seiner Rechten eine Keule, um die Schultern ein Widderfell trägt*) [2 (1), с. 797]. Колхида погружена во мрак ночи, для ее описания Ф.Грильпарцер использует устойчивые эпитеты: мрачный, темный, черный (*finster, düster, schwarzer*), образ ночи получает семантическое продолжение в образах «туманного воздуха» (*Nebelluft*), черного покрывала (*schwarzer Grund*), темноты (*Dunkel*). В мрачном мире Колхиды все подчиняется воле правителя, никакие другие законы здесь не действуют. Здесь свершается преступление (*Frevel*) – убийство людей, пришедших без оружия и предательство (*Verrat*) – нарушение закона